

ud i sandet, ofte fordi hestene bedes ved den tomme krybbe. I den sidste halvdel av 18. aarh. synes der dog at have været nogen fremgang. Forsøg med tobaks- og lærredsfabrikation bragte — i hvert fald for en tid — noget liv, men de haabløse havneforhold forhindrede en udvikling av den skibsfart og hvalfangst, som en enkelt driftig borger forsøgte at tage fat paa. Interessantest er vel, at da det syntes umuligt at faa noget ud av handel og haandværk, slog borgerne sig — efter tallose stridigheder — paa at udnytte byens jorder, købstaden blev næsten en landbrugsby. En del brede redegørelser for embedsmandsskifter og økonomiske forhold kunde med held være erstattet eller suppleret med skemata og lister over tjenestemænd. Bedst er forfatteren hjemme i laugsforhold, og der gives morsomme billeder av mere fremtrædende borgere som apoteker Eilschow og tolder og bladudgiver v. Westen og en smuk og forstaaende skildring av foreningslivet i slutningen av den omhandlede periode. Omhyggelige kildehenvisninger, gode billeder og et sag- og personregister giver den smukt udstyrede bog et solidt præg.

Hans H. Fussing.

Allerede i 1923 udkom som Led i »Schriften des Vereins für schleswig-holsteinische Kirchengeschichte« (2. R. VII, 4. Heft) en Oversigt ved Wilhelm Jensen og Heinrich Kochendörffer over *Die Pastoralarchive in Schleswig-Holstein*, for en overvejende Del indeholdende en Fortegnelse over de slesvig-holstenske Kirkebøger. Den stærke Interesse for Slægtsforskning, som bl. a. kendetegner det tredje Rige, har imidlertid gjort en ny Udgave ønskelig, og den førstnævnte Forfatter, hvem Stillingen som »Beauftragter für das Kirchenbuchwesen der ev.-luth. Landeskirche Schleswig-Holsteins« er blevet betroet, har derfor nu efter indgaaende Revision af Materialet udgivet en saadan under Titel: *Die Kirchenbücher Schleswig-Holsteins, des Landesteils Lübeck und der Hansestädte* (Quellen und Forschungen zur Familiengeschichte Schleswig-Holsteins, 2. Bd., 1936). I et bekvemt Format og i en klar Opstilling foreligger der her en praktisk Oversigt over de bevarede Kirkebøger indenfor de paagældende Landomraader med nøje Angivelse af, hvilke Tidsrum de forskellige Kirkebogsrubrikker omfatter. I en kortfattet Indledning gives der desuden en Fremstilling af Kirkebogsvæsenets Udvikling i Slesvig-Holsten. Ejenommeligt er det at se, hvorledes man i den hertugelige Del langt tidligere er begyndt paa regelmæssig Kirkebogsføring end i den kongelige og i Danmark (fra 1645—46). Interessante er ogsaa Op-

lysningerne om den nyeste Tids Organisation af Kirkebogsvæsenet. Som hidtil forbliver Originaleksemplarerne af Kirkebøgerne ved Præsteembederne, medens Duplikateksemplarer, som ofte gaar tilbage til ca. 1750, nu skal afgives til et i hvert Provsti oprettet »Propsteikirchenbuchamt«, der tillige arbejder paa at skaffe sig fotostatiske Gengivelser af de Kirkebøger, hvoraf der ikke findes Duplikater. I denne Institution søges iøvrigt Kirkebogsmaterialet gjort mere tilgængeligt ved Udarbejdelsen af alfabetiske Registre.

Bjørn Kornerup.

I 1892 optog P. Lauridsen (i Hist. Tidsskr. VI.4) Spørgsmaalet om de vest-sønderjydske Herreders oprindelige Bebyggelse til Behandling. Han vender sig mod tidligere tyske og danske Forfattere, der efter hans Mening har indrømmet Nordfriserne et for stort Omraade. Til Grund for sine Undersøgelser lægger han Stednavneforskningen og kommer derved til det Resultat, at den danske Befolkning har koloniseret hele Sønderjyllands Gøsland og endnu i den tidlige Middelalder har boet fra Østersoen til Vesterhavet. Frisernes Indvandring »enten fra de foranliggende Øer, eller fra deres oprindelige Hjem hinsides Havet« fastsætter han til det 12. Aarh. Dernæst skildrer han ud fra Undersøgelser over danske og frisiske Personnavne deres Indtrængen og Udbredelse paa Fastlandsgøsen indtil Middelalderens Slutning og fastslaar derved, at de kun har været Indvandrere og endda sene Indvandrere. Til Bevis for dette fremføres endvidere Navnet »Utlandia«, der skulde være Danskernes Betegnelse for det ubeboede Land, som Friserne tog i Besiddelse. Disse »Utlandia-Friseres« særlige Stilling som »Kongens Frisere«, staaende direkte under Kongen, antages at ligge til Grund for Skildringen i Knud Lavards Levned, hvor Kong Niels synes at have en Livvagt af Frisere i Slesvig By, og denne Skildring anser P. Lauridsen for et naturligt Sidestykke til Saxes Fortælling om Frisernes Hærgninger i Vestslesvig, der er vendt mod den stedlige Befolkning — ikke mod Kongen. Men længere tilbage end til c. 1105 vil P. Lauridsen ikke følge Frisernes Tilstedeværelse her i Landet, og han fremfører til Bevis herfor, at Adam af Bremen nævner Danerne som »boende lige til det frisiske eller britiske Hav«, samt at der omkring Aar 1100 foregik andre store Udvandringer fra Friesland til de nordtyske Egne.

Blandt de Forfattere, hvis Opfattelse af Spørgsmaalet P. Lauridsen bestred, var ogsaa A. D. Jørgensen, der derfor i 1893 i Sønderjydske Aarbøger forsvarede sit Syn paa Sagen. Han be-